

Sprehodi po knjižnem trgu

Ana Geršak

Peter Rezman: Mesto na vodi.

Maribor: Založba Litera
(Zbirka Litera), 2019.

Vse od *Pristanka na kukavičje jajce* se zdi, da rezmanovska jezera požirajo tiste, ki se preveč približajo njihovi skrivnosti, in tako preraščajo v simbol nečesa večjega, temačnejšega in neobvladljivega. Če se prav spomnim, je v tem romanesknem prvencu raziskovalec poplavljenega območja svojo terensko pot končal ravno v živem blatu na obali novonastalega jezera. Dolgoletno izkopavanje lignita na območju Šaleške doline je v naravo vneslo čudovit, a obenem tudi potencialno smrtonosen tujek, ki pod svojo mirno modro gladino skriva vse prej kot pomirjujoče skrivnosti. Jezero ni edina ambivalentna podoba, ki se vleče skozi knapovski opus: v *Zahodu jame* požar v muzeju napoveduje prelom med dvema obdobjema, pokop zgodovine in utišanje spomina – hkrati pa začetek nečesa novega. To novo je avtor v nadaljevanju (*Tekoči trak*) v tekst vpeljal skozi širjenje konteksta, iz rudniških rovov v zunanji svet, zdaj že povsem preplavljen s kapitalistično logiko tekočega traku; ne prinaša le zgodovinskega in družbenega preloma, temveč tudi intimni (družinski) razkol med generacijami. Medtem pa pepel, še en povezovalni element med teksti, prekriva nekdaj plodna polja in jezera preplavljajo cele vasi (*Družmirje* je bil ne nazadnje tudi naslov Rezmanove pesniške zbirke iz poznih devetdesetih let). K razkolu med zasebnim in javnim, med spominom in zgodovino se je avtor znova

vrnil v romanu *Barbara in Krištof*, v katerem je bil nadzor nad osebnim spominom diskurzivno prepleten z interesi lokalnega podjetja Gwerk, odgovornega za potop stare vasi, obenem pa vir dela (in s tem kruha) za večino tamkajšnjega prebivalstva.

Ambivalenca zaznamuje tudi odnos do premogovnika v *Mestu na vodi*. Roman deklarativno zaokroža avtorjev knapovski opus, povzema vse ključne elemente Rezmanovih dosedanjih romanov, le da tokrat avtor svoj pogled upira predvsem v prihodnost Šaleške doline. Okvirna pripoved sega v ne tako daljno prihodnost, ki pa se zdi radikalno drugačna od sedanjosti: septembra 2060 se mladenič po imenu Jurij odpravi na pot iz mesta na vodi proti pokopališču, da bi izpolnil materino zadnjo željo. Jurijeva zgodba nas sooča s posledicami škodljivih posegov v okolje, ki jih je vodstvo premogovnika izvajalo v letih pred ekološko katastrofo in ki jih avtor razkriva v osrednjem delu romana. Ta sega v našo skorajšnjo sedanjost, v dvajseta leta 21. stoletja, v čas, ko direktor premogovnika Vilko Volko in njegov malce previdnejši pajdaš Iztok Videtić izdelata načrt o postopku podzemnega uplinjanja premoga (PUP), kljub temu da vesta za njegove morebitne škodljive posledice. Roman se tu razdeli na tri pripovedne linije, ki spremljajo poglede treh protagonistov na dogajanje v Velenjski kotlini: Iztoka, Vilkovega sina Gorazda in Iztokove hčerke Melite, s katero je Gorazd poročen. Slednji je nekakšen mož brez posebnosti, očetova mnenjska kopija in vezni člen med družinama Volko in Videtić, kar je tudi njegova edina romaneskna funkcija. Pravzaprav so vsi liki *Mesta na vodi* bolj podobni figuram na šahovnici: ni pomembno, kakšni so, važno je, kakšne poteze izvajajo. Rezmana zanimajo vzvodi moči in njihov ambivalentni odnos s prebivalci rudarskega mesta. Podobno kot Gwerk je premogovnik v *Mestu na vodi* vir zaslužka za lokalce, obenem pa je njegov ekološki vpliv na okolje dolgoročno gledano katastrofalen. Gorazd je pri tem eden tistih, ki si, tako kot oče in delno Iztok, zakrivajo oči pri presojanju vpliva premogovnika na okolje, razume pa njegovo družbeno razsežnost. Če je Gorazd predstavnik mlajše generacije, ki preverjeni in uveljavljeni sistem zgolj reproducira, je Melita tista, ki skuša sistem razumeti in se mu po potrebi zoperstaviti. Spusti se v proučevanje zamolčane zgodovine, nekako v smislu "v vednosti je moč", ter ugotovi resnico o zahtevah ekološkega gibanja zelenih, ki so delovali v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Melitina linija v roman vpelje ključna vprašanja odnosa med spominom in zgodovino, pa tudi vprašanje politične manipulacije zgodovinske dediščine, vendar z vsem tem vedenjem nič ne naredi. Zdi se, da so njene raziskave bolj namenjene informiranju bralca kot potrebam naracije, in Melita se tudi kot romaneskna oseba hitro

ujame v precej stereotipno vlogo nezadovoljne soproge, ki si možu v igri moči ne drzne kljubovati in ga raje spodnese v družinskem krogu – čeprav bi bilo tudi to mogoče razumeti kot kritiko tistega bolj ozaveščenega dela mlajše generacije, ki kljub poznavanju situacije ničesar ne ukrene oziroma odločitev za ukrepanje raje prepusti naslednji generaciji.

Veliko intrigantnejši je lik Iztoka Videtića. Zasnovan je kot razklano, skoraj ambivalentno telo, ki na eni strani aktivno sodeluje pri uničevanju okolja, po drugi strani pa nenehno išče manj agresivne, dolgoročne rešitve. Iztok ne zaupa zgodovini, a verjame v družinsko dediščino, čeprav njegova motivacija za raziskovanje družinskega drevesa ni povsem razjasnjena. Po njegovi zaslugi premogovnik preživi vse krize, tudi tisto najhujšo, ko nenadzorovano uhajanje škodljivih plinov terja prve žrtve (“bioindikatorje”) podzemnega uplinjanja premoga. Da bi obvaroval prebivalstvo – in hkrati rešil renomé premogovnika, tega ne gre pozabiti –, Videtić zasnuje megalomanski projekt pontona, ogromnega splava, na katerega se v ključnem trenutku preseli vseh 38.000 prebivalcev “mesta na vodi”. In tu se osrednji del romana združi z okvirno pripovedjo.

Jurijeva znanstvenofantastična linija ima sprva obetavnejše zastavke, a je veliko površnejše izpeljana. Futuristični del romana se kar zgodi, nenadni tehnološki napredek in sprememba družbenega sistema (govorimo o popolni omreženosti, vseprisotnem signalu, ki implicira totalitarno ureditev, o obsežni rabi hologramov itd.), ki ju doživi mesto na vodi, nista nikjer pojasnjena in sta kot taka v očitnem nasprotju z osrednjim delom, kjer so elementi, povezani z zgodovino rudarstva, premogovniško industrijo in geopolitično specifikko Šaleške doline, precej detajlno povzeti. Čipiranje, tako se zdi, igra v Jurijevem času pomembno, celo eksistencialno vlogo (lov na modre pike je očitno povezan z mestno ekonomijo), ni pa pojasnjeno, kako je do njega prišlo, ali je potekalo prostovoljno, kako (če sploh) je bila v projekt vpletena premogovniška industrija in kaj se je v kriznem obdobju dogajalo s preostalo Slovenijo. Z Jurijevim likom v roman vstopa tudi vprašanje migrantov oziroma “kamfromov”: Jurij, otrok iz Melitinega razmerja z Ganinom, migrantom iz Gane, je zaradi barve kože večkrat označen za kamfroma in torej s strani prebivalcev zunaj pontona smatran za ... sužnja? Status kamfromov ni prav jasen, tako kot ne njihova vloga v širšem zgodbenem planu, ki pa se vendarle posveča vzvodom moči in odnosu med oblastjo, okoljem in prebivalstvom. Tematske linije niso vedno dosledno izpeljane. Videtićeva strast do raziskovanja ženinega družinskega drevesa se skupaj s pojavom kamfromov razvije v idejo vsečloveške povezanosti ne glede na narodnost ali raso (Iztok se veliko ukvarja z lastnim

neslovenskim poreklom, zaradi katerega ženina družina po poroki ni več želela vzdrževati stikov z njim, dokler ne ugotovi, da ima korenine malo povsod), v romaneskni shemi pa ostaja na ravni domisleka. Podobno nerazrešena ostaja domnevna tekma v posedovanju zlatih palic med Volkom in Videtićem – zdi se, da služi le kot vzvod za “odstranitev” enega ključnih likov iz igre. Palice izginejo skupaj z Gorazdom, njihovo izginotje pa tudi pozneje ni izrecno nagovorjeno. Razumem, da gre za znamenje korupcije, toda tekma med Volkom in Videtićem, ki jo ta akumulacija zlata implicira, v zgodbo vstopi prepozno, da bi imela kakršen koli vpliv na odnose med liki, ki so se že od začetka zdeli malce shematično zastavljeni.

Mesto na vodi ima težavo dveh romanov v enem: če je svetovje futurističnega dela zasnovano nekoliko površinsko, se v osrednjem delu informacije ponavljajo, včasih tudi nedosledno, preskok med obema pa ni izpeljan najbolj prepričljivo. Toda roman ima ne glede na to veliko posrečenih momentov: Jurijeva knjižno podana prvoosebna pripoved futuristični del jezikovno razmeji od centralnega, v katerem se večina dialogov odvija v dialektu. Podatki iz rubrike “Na današnji dan” ustvarjajo vtis časovne in prostorske kontinuitete dogajanja, (izmišljeni) članki iz Wikipedije pa povzemajo ključne podatke o likih, služijo kot njihova osebna izkaznica in orientir o njihovi usodi. Le da se zdi vse bolj podobno trenutnim prebliskom kot rezultatu premišljene organizacije zgodbe.

O sporočilni moči romana ni dvoma: Rezman spregovori o perečih in še kako resničnih ekoloških problemih, ki presegajo zaprti svet mesta na vodi. Kot zapiše Vanja Jazbec v spremni besedi, je Rezman umetniški kronist Velenjske kotline. Poleg tega skozi delovanje štirih osrednjih likov izrisuje kompleksno mrežo odnosov med osebnimi in družbenimi interesi, med kapitalom in ekološkim vprašanjem, le da izvedba tokrat ni tako močna kot v nekaterih prejšnjih delih knapovskega opusa.